

УДК 347.453.4

Володимир Романів,

канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка

Христина Соломчак,

канд. юрид. наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано окремі елементи визначеної Господарським процесуальним кодексом України процесуальної форми, встановлено наявні у ній неточності та правові прогалини. Обґрунтовано необхідність закріплення інститутів залишення позовної заяви без руху, відновлення втраченого провадження у господарському судочинстві. Також зазначено необхідність визначення у кодексі часових рамок вчинення цілої низки процесуальних дій.

Ключові слова: залишення позовної заяви без руху, заява про збільшення розміру позовних вимог, початок розгляду справи по суті, колегіальний розгляд справи, процесуальна форма.

Постановка проблеми. Останні спроби судового реформування, зокрема прийняття у червні нової редакції Закону України «Про судоустрій та статус суддів» № 4734 та змін до Конституції України, свідчать про акценти на зміну суддівського корпусу та системи судів в Україні.

Проте реформування судової влади потребує і запровадження єдиних стандартів здійснення судочинства. Станом на сьогодні судочинство в українських судах здійснюється відповідно до цивільного, адміністративного та господарського процесу. Кожен із зазначених видів судочинства відображається суворою та чітко визначеною процесуальною формою.

Такі процесуальні форми потребують своєї уніфікації, наближення одна до одної. Чинний Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК) було прийнято ще у 1991 році. З огляду на це, постає проблема аналізу його змісту на предмет досконалості визначеної у ньому процесуальної форми.

Стан дослідження. Окремі питання правових прогалин ГПК досліджувалися авторами коментарів до нього, зокрема, В. Беяневичем, В. Кісілем, М. Мельником, О. Харитиногою та у кандидатських дисертаціях Н. Іванюти та А. Згами. Фактично це всі наукові розробки, спрямовані на виявлення

правових прогалин та напрямів удосконалення ГПК. Таким чином, значна частина питань потребують пошуку відповіді на них. Окремі із цих проблем будуть предметом дослідження в межах цієї публікації.

Виклад основного матеріалу. У разі виявлення певних недоліків поданої позовної заяви суд приймає ухвалу про її повернення. Відповідно до ст. 63 ГПК підставами повернення позовної заяви є неподання доказів сплати судового збору у встановленому порядку та розмірі; неподання доказів надсилання відповідачеві копії позовної заяви і доданих до неї документів [1].

В адміністративному та цивільному судочинстві існує інститут залишення позовної заяви без руху, а виправлення відповідно до ухвали суду у встановлений строк недоліків позовної заяви має наслідком визнання позовної заяви, поданої у день первісного її подання до суду.

Це, у свою чергу, може впливати, наприклад, на питання щодо розміру судового збору, позовної давності за пред'явленими вимогами тощо. Якщо за позовними вимогами, пред'явленими особою 25 грудня, їй повернули позовну заяву, а після виправлення недоліків особа повторно звернулася до суду вже у новому році, то наслідком цього буде необхідність сплати судового збору за

ставками судового збору, що діють у новому році. До прикладу, у господарській справі № 914/4822/13 судом було встановлено, що під час подання 25.12.2013 позовної заяви позивачем не надано оригінал платіжного документа про сплату судового збору у розмірі 1720,00 грн., а тому позовну заяву було повернуто [2]. Позивач повторно звернувся до суду з позовною заявою, яку також було повернуто 18.03.2014 ухвалою суду у справі № 914/870/14. При цьому суд звернув увагу позивача на те, що з 21.01.2014 набрав чинності Закон України від 16.01.2014 «Про Державний бюджет України на 2014 рік». Відповідно до статті 8 цього Закону показник мінімальної заробітної плати з 1 січня 2014 року становить 1'218,00 гривень. Тому, враховуючи ціну позову, судовий збір повинен становити 1'827,00 грн. [3].

Відповідно до ст. 264 ЦК України позовна давність переривається у разі пред'явлення особою позову до одного з кількох боржників, а також якщо предметом позову є лише частина вимоги, право на яку має позивач. Після переривання перебіг позовної давності починається заново [4]. Проте у разі повернення позовної заяви вона вважається неподаною. Отже, позовна давність за таких обставин не переривається. Особі потрібно повторно подавати позов до суду, і лише з порушенням провадження у справі позовна давність перериватиметься. Але поштове пересилання поверненого позову, його подання повторно може суттєво віддалити у часі такий момент з первісним поданням позовної заяви до суду. Якраз у цей проміжок часу позовна давність може сплинути. Таким чином, допустивши певний мінімальний недолік позовної заяви, особа може пропустити строк позовної давності, у межах якого вона розраховувала звернутися до суду.

Кожен із цих наслідків можливий через відсутність у господарському процесі інституту залишення позовної заяви без руху. Якби такий інститут існував, то у наведених прикладах позивач отримував би строк на усунення наявних у позовній заяві недоліків. Після виправлення у такий строк недоліків позовної заяви вона би вважалася поданою у день її первісного подання до суду. За таких обставин позовна давність переривалась би із цього дня, а судовий збір не потрібно би було сплачувати у новому розмірі. І лише якщо недоліки позовної заяви не були виправлені у визначені строки, мали би місце визначені вище наслідки.

У разі втрати справи у судових процесуальних формах звично застосовується інститут втраченого провадження. Під втратою судового провадження потрібно розуміти

втрату заведеної судом господарської справи, яка наділена ним унікальним номером, внесена до діловодства суду та розгляд якої завершено шляхом винесення кінцевого процесуального документа. При цьому причини втрати можуть бути різними, а саме: знищення справи, її загублення чи навіть викрадення. Предметом відновлення може бути як уся втрачена господарська справа, так і окрема її частина.

Проте у ГПК України немає жодної норми, яка б визначала порядок відновлення втраченого провадження. Довгий час господарська ланка судочинства взагалі не приділяла уваги цьому питанню. Втрачені провадження відновлювалися різними способами: в одних випадках заява про відновлення втраченого провадження призначалася у судові засідання, в інших – за розпорядженням керівника апарату, ще в інших матеріали справи відновлювали шляхом їх пошуку у сторін спору. Постановою пленуму ВГС України «Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України» від 24.11.2014 № 2 [5] було внесено доповнення до Постанови пленуму ВГС України від 26.12.2011 № 18 «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції», де прописано норми роз'яснювального характеру, які визначають порядок подання, вимоги до змісту та розгляду заяв про відновлення втраченого провадження. Проте ГПК України так і не містить положень щодо відновлення втраченої справи, і про це вказано у самій Постанові пленуму. Вважаємо негативною тенденцію закріплення у Постановах пленуму ВГС роз'яснювальних норм щодо відсутніх у ГПК інститутів. Норми щодо відновлення втраченого провадження, безперечно, потрібні, але не роз'яснювального характеру, а як частина процесуальної форми у ГПК.

Ефективний та своєчасний розгляд і вирішення господарської справи судом можливий лише за умов належної підготовки справи до судового розгляду та визначення у законі чітких часових рамок вчинення процесуальних дій.

Відповідно до ст. 65 ГПК з метою забезпечення правильного і своєчасного вирішення господарського спору суддя вчиняє у разі потреби такі дії з підготовки справи до розгляду: вирішує питання про призначення судової експертизи; вирішує питання про вжиття заходів до забезпечення позову; вчиняє інші дії, спрямовані на забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи [1]. Інститут попереднього судового засідання у господарському процесі відсутній. Попереднє судове

засідання має на меті процесуальне закріплення розпорядчих дій сторін, вчинених під час підготовки справи до судового розгляду, процесуальне оформлення зупинення провадження у справі, визначення обставин, що мають значення для правильного розгляду і вирішення справи, визначення достатності доказів по справі, дослідження фактів пропуску позовної давності [6, с. 7-8]. Аналізуючи норми Цивільного процесуального кодексу України, О. Братель зазначає, що можна говорити про спільний характер дій, які здійснює суд на попередньому судовому засіданні і на судовому засіданні до початку розгляду справи по суті [7].

Розгляд судової справи у будь-якому процесі потребує визначення часових рамок розгляду заяви про витребування доказів, вжиття заходів із забезпечення позову, визначення необхідності проведення експертизи і т.д. Стаття 65 ГПК, як і інші статті кодексу, таких часових рамок не встановлює. Наслідком цього є типова практика визначення в ухвалі про порушення провадження у справі чи відкладення розгляду справи того, що заява про забезпечення позову чи заява про призначення експертизи буде розглянута у наступному судовому засіданні. У результаті така заява не розглядається протягом усього визначеного законом строку розгляду справи, а рішення щодо неї приймається в останньому судовому засіданні, досить часто разом із прийняттям рішення по суті справи. Зокрема, у справі № 914/1811/15 заяву про вжиття заходів до забезпечення позову від 06.07.2015 було розглянуто одночасно з прийняттям рішення про задоволення позову 10.08.2015, незважаючи на проведення судових засідань у період між цими датами [8], а у справі № 914/2277/15 заява про призначення експертизи була задоволена перед закінченням вже продовженого на 15 днів строку розгляду справи, незважаючи на неодноразове відкладення розгляду справи та, відповідно, відкладення розгляду відповідної заяви [9]. Таким чином, ГПК потребує визначення часових рамок вчинення таких процесуальних дій.

Не передбачено у ГПК і моменту, до якого позивач вправі подати заяву про зменшення чи збільшення розміру позовних вимог. Таку заяву сторона досить часто подає в останньому судовому засіданні перед закінченням строку розгляду справи. Розбір такої заяви потребує проведення розрахунків, а інколи навіть нового аналізу доданих вимог на предмет їх відповідності матеріальному закону. Це, у свою чергу, зважаючи на потребу суду мати достатньо часу для її розгляду, призводить до продовження строку розгляду спра-

ви або призначення колегіального розгляду справи. Вважаємо за необхідне передбачити можливість подання заяви про збільшення або зменшення розміру позовних вимог до початку розгляду справи по суті.

Проте момент початку розгляду справи по суті теж потребує свого визначення у ГПК. Відповідно до ч.1 ст.60 ГПК відповідач має право до початку розгляду господарським судом справи по суті подати до позивача зустрічний позов для спільного розгляду з первісним позовом [1]. Таким чином, момент вчинення процесуальної дії визначено початком розгляду справи по суті, який, у свою чергу, у ГПК не окреслено. У п.3.12 Постанови пленуму Вишого господарського суду України «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу господарськими судами» від 26.12.2011 № 18 зазначено, що початок розгляду справи по суті має місце з того моменту, коли господарський суд після завершення підготовки справи до розгляду (стаття 65 ГПК), відкриття судового засідання, роз'яснення (у разі потреби) сторонам та іншим учасникам судового процесу їхніх прав та обов'язків і розгляду інших клопотань і заяв (про відкладення розгляду справи, залучення до участі в ній інших осіб, витребування додаткових доказів тощо) переходить безпосередньо до розгляду позовних вимог, тобто до з'ясування у передбаченому ГПК порядку обставин справи та здійснення їхньої правової оцінки, що зазначається в протоколі судового засідання [10].

Отже, початок розгляду справи по суті визначено у Постанові пленуму одразу кількома віддаленими у часі вчинюваними господарським судом діями. У судовому процесі це може мати своїм наслідком коригування судом цього моменту, а отже, наприклад, відмову суду прийняти зустрічну позовну заяву, адже суд вже роз'яснив права та обов'язки сторін, тобто розпочав розгляд справи по суті. Процесуальна форма не допускає неточностей, стає неефективною за відсутності чіткого визначення у ній усіх елементів. Вважаємо, що ГПК України потребує чіткого визначення моменту початку розгляду справи по суті, дій, які повинен вчинити суд на цьому етапі.

Строк розгляду справи має для господарського судочинства неабияке значення, адже більшість спорів тісно пов'язані з підприємництвом, яке, у свою чергу, не терпить зволікань. Відповідно до ст. 69 ГПК України спір має бути вирішено господарським судом у строк не більше двох місяців від дня одержання позовної заяви. У виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду спору, господарський

суд ухвалою може продовжити строк розгляду спору, але не більш як на п'ятнадцять днів [1]. Таким чином, для сторін судового процесу важливо, щоб їхній господарсько-правовий спір було розглянуто протягом 75 днів, і на перший погляд видається, що альтернативи цьому немає. Проте у ГПК України є одна норма оціночного характеру, яка дозволяє розглядати спір протягом значно довшого періоду у суворій відповідності з кодексом.

Згідно з ч. 1 ст. 4-6 ГПК України будь-яку справу, що належить до підсудності цього суду, залежно від категорії і складності справи може бути розглянуто колегіально у складі трьох суддів [1]. Наявність такої оціночної норми призводить до такого. Суд розглядає справу два місяці і 15 днів, а потім встановлює, що вона є складною, і призначає колегіальний розгляд справи. Наприклад, провадження у справі № 914/943/16 було порушено 06.04.2016, справа відкладалася ухвалами суду від 15.04.2016, 17.05.2016, а у судовому засіданні 07.06.2016 суд, враховуючи ту обставину, що справа є складною, потребує додаткового дослідження та оцінки значної кількості доказів, дійшов висновку про необхідність призначення колегіального розгляду справи [11]. Метою такої «процесуальної діяльності» є перебіг процесуального строку розгляду справи спочатку. Таку можливість для суду потрібно виключити з ГПК. Натомість потрібно або ґрунтовно розробити перелік категорій справ, які підлягають розгляду колегією суддів, або не передбачати такої можливості у ГПК взагалі.

Висновки

Господарська процесуальна форма розгляду та вирішення справ потребує закріплення у ній інституту залишення позовної заяви без руху. Немає жодної необхідності через незначну підставу одразу повертати позовну заяву та створювати таким чином проблеми з визначенням первісного моменту звернення до суду. Ще одним складником закріпленої кодексом процесуальної форми повинні бути норми щодо відновлення втраченого провадження.

Крім того, потрібно чітко визначити часові рамки подання та розгляду заяв про збільшення/зменшення розміру позовних вимог, забезпечення позову. Зокрема, заява про збільшення/зменшення розміру позовних вимог повинна подаватися тільки до початку розгляду справи по суті, а заява про забезпечення позову повинна розглядатися протягом п'яти днів із дня її надходження. Особливої уваги потребує зміна правового регулювання щодо підстави призначення колегіального розгляду справи. Потрібно або ґрунтовно

розробити перелік категорій справ, які підлягають розгляду колегією суддів, або не передбачати такої можливості у ГПК взагалі.

Потрібно розуміти, що господарський процес станом на сьогодні не може бути спрощеним порядком розгляду справ, а повинен чітко визначити процесуальну форму щодо всіх дій, у вчиненні яких мають потребу його учасники.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ // ВВР. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
2. Рішення господарського суду Львівської області у справі № 914/4822/13 за позовом Миколаївської комунальної центральної районної лікарні до Львівської геологорозвідувальної експедиції Дочірнього підприємства НАК «Надра України» «Західукргеологія» про відшкодування коштів за завищення вартості робіт та матеріалів у сумі 15'779,55 грн. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36390885>.
3. Рішення господарського суду Львівської області у справі № 914/870/14 за позовом Миколаївської комунальної центральної районної лікарні до Львівської геологорозвідувальної експедиції Дочірнього підприємства НАК «Надра України» «Західукргеологія» про відшкодування коштів за завищення вартості робіт та матеріалів у сумі 15'779,55 грн. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37677191>.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-ІV // ВВР. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
5. Про внесення змін і доповнень до деяких постанов пленуму Вищого господарського суду України : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24.11.2014 № 2 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_24112014_2.pdf. – Назва з екрану.
6. Бороздина М.О. Предварительное судебное заседание как новелла гражданского процессуального законодательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «» / М.О. Бороздина. – Саратов, 2007. – 26 с.
7. Братель О. Попереднє судове засідання у цивільному процесі: існування де-юре чи де-факто? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goal-int.org/poperednye-sudove-zasidannya-v-civilnomu-procesi-isnuvannya-de-yure-chi-de-fakto/>. – Назва з екрану.
8. Рішення господарського суду Львівської області у справі №914/1811/15 за позовом ФОП ОСОБА_2 до ТзОВ «Український лізинговий фонд» про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48416887>.
9. Ухвала господарського суду Львівської області у справі № 914/2277/15 за позовом Першого заступника військового прокурора Західного регіону України в інтересах держави в особі Міністерства оборони

України, уповноважений орган Західне територіальне КЕУ до ТзОВ ВП «ЗВЗ» про зобов'язання замінити товар неналежної якості, стягнення 16421,72 грн. штрафу [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51409251>. – Назва з екрану.

10. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу господарськими судами : Постанова Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18 [Електронний ре-

сурс]. Режим доступу : http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ppVGSU_26122011_018.pdf.

11. Ухвала господарського суду Львівської області у справі № 914/943/16 за позовом ПП «Євро-Альянс» до Львівського обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України про визнання недійсним та скасування рішення ЛОТВ АК України № 9 р/к від 31.03.2016 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58183396>.

В статье проанализированы отдельные элементы определенной Хозяйственным процессуальным кодексом Украины процессуальной формы, установлено имеющиеся в ней неточности и правовые пробелы. Указывается на необходимость закрепления институтов оставления искового заявления без движения, восстановления утраченного производства в хозяйственном судопроизводстве. Также отмечается необходимость определения в кодексе временных рамок совершения целого ряда процессуальных действий.

Ключевые слова: оставление искового заявления без движения, заявление об увеличении размера исковых требований, начало рассмотрения дела по существу, коллегиальное рассмотрение дела, процессуальная форма.

Some elements of the procedural form determined by the Commercial procedural code of Ukraine have been analyzed in the article as well as the inaccuracy and legal gaps available in it have been established. In particular, there is a need for establishing the institution of leaving a bill of complaint without progress. There is a need for entrenching the norm concerning the restoration of lost proceedings in the Commercial procedural code. In addition, the trial demands the determination of time limits to consider a complaint and evidence taking measures of ensuring a suit as well as the determination of the need for expert examination etc.

Key words: leaving a bill of complaint without progress, application for increasing the amount of claim, start of the consideration on the merits, collegial consideration of a case, procedural form.

